

הרב נעם חיים כהן

ה"וידוי" בוידוי מעשר

ראשי פרקים

- א. המקור לביטוי "וידוי"
- ב. מדוע נקראת אמירה זו בשם וידוי?
- ג. אמירות דומות בתורה שלא נקראו בשם "וידוי"

על מצות "וידוי מעשר" נצטוינו בתורה (דברים כו, יב-טו). על האמור בפסוקים אילו, יש לשאול:

1. בתורה לא הוזכר הביטוי "וידוי" בהקשר של מעשר. מהו אם כן המקור לשם: "וידוי" מעשר?
2. מדוע נקרא בשם "וידוי"? האם יש כאן עוון או חטא שצריך להתוודות עליו?
3. מדוע לא כונו "אמירות" אחרות בתורה בשם "וידוי"?

א. המקור לביטוי "וידוי"

הביטוי "וידוי" בהקשר למעשר, נמצא אצל התנאים. במדרש הלכה לדברים (ספרי דברים פ"א) על הפסוק "ואמרת לפני ה' אלוך" (דברים כו, יג), נאמר: "זה וידוי מעשר". וכן במשנה (מעשר שני פ"ה מ"י) המלמדת על זמן קריאת הפסוקים נאמר: "במנחה ביום טוב האחרון היו מתודין כיצד היה הוידוי בערתי הקדש מן הבית וגו'", וכן במשנה (סוטה פ"ז מ"א): "אלו נאמרין בכל לשון: פרשת סוטה, ווידוי מעשר, קרית שמע ותפלה וגו'" וכן במשנה (בכורים פ"ב מ"ב): "יש במעשר ובכורים מה שאין כן בתרומה, שהמעשר והבכורים טעונים הבאת מקום וטעונים וידוי".

כך גם נמצא אצל הראשונים והאחרונים אשר התייחסו למצווה זו בשם "וידוי". הרמב"ם (הלכות מעשר שני ונטע רבעי יא, א) ובעקבותיו השו"ע (יו"ד סי' שלא סע' קמ) כתבו: "מצות עשה להתודות: לפני ה' אחר שמוציאין

ה"וידוי" בוידוי מעשר

כל המתנות שבזרע הארץ וזהו הנקרא וידוי מעשר... ואין מתודין וידוי זה אלא אחר השנה שמפרישין בה מעשר עני".

ב. מדוע נקראת אמירה זו בשם וידוי:

ארבעה הסברים בעניין:

1. וידוי על שעה כהוגן.
2. וידוי על שנמנע מלעשות שלא כראוי.
3. וידוי הוא ביעור בפה.
4. וידוי על חטא.

1. הוידוי אינו על מעשה לא טוב שעשה, אלא אדרבה על מה שעשה כהוגן

בגמרא (סוטה לב ע"ב) נאמר: "וידוי מעשר... תניא, רשב"י אומר: אדם אומר שבחו בקול נמוך, וגנתו — בקול רם; שבחו (שבחו) — לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי, היינו שבח עצמו. רש"י) בקול נמוך (מדלא כתיב ביה ענייה. רש"י) — מן וידוי המעשר, גנתו בקול רם — ממקרא ביכורים (ארמי אובד אבי, היינו גנתו שמתודין שאביהן לבן הארמי היה רשע. רש"י). אם כן וידוי מעשר הוא "שבחו" של האומרו ואין בו וידוי על חטא.

"וידוי מעשר" הוא שבח, ואדרבא, אם עשה שלא כהוגן אינו מתוודה. כך פירש הרמב"ם (בהל" מעשר שני יא, יג וטו): "אם הקדים מעשר שני לראשון אינו יכול להתודות... אם אכלו באנינות אינו מתודה... אם הפרישו בטומאה אינו מתודה".

ולכן כבר מימי בית שני בטלה "הודיית מעשר" כאמור בגמרא (סוטה מז ע"ב) שיוחנן כהן גדול ביטל הודיית מעשר, כיון שלא היו נותנים אותו כתיקונו. כיון שעזרא גזר על הלויים שלא עלו עימו שלא יקבלו את המעשר אלא יתנו אותו לכהנים, אם כן בטלה ההפרשה כסדרה וממילא גם הוידוי. (ע"פ רמב"ם הל' מעשר א, ד; הל' מעשר שני ונטע רבעי יא, יג).

2. משמעות ה"וידוי" היא שלא עשה עבירה במעשרות

כתב בספר החינוך (מצוה תרז):

שנצטוינו להתודות לפני ה' ברוך הוא ולהגיד בפנינו בבית מקדשו

הרב נעם חיים כהן

שהוצאנו חוקי המעשרות והתרומות מתבואותינו ומפירותינו, ושלא נשאר כלום מהם ברשותנו שלא נתננו אותו, וזהו נקרא מצות וידוי מעשר, ועל זה נאמר: ואמרת לפני ה' אלקיך בערתי הקדש מן הבית וגו'.

משרשי המצוה, ... וגם שנעיד על עצמנו בפינו בבית הקדוש שלא שקרנו בהם ולא עכבנו דבר מהם, וכל כך כדי שנזהר מאד בענין.

מטרת הוידוי לוודא שהוא הפריש תרומות ומעשרות כראוי, ושלא עשה עבירות.

3. שיטת הרמב"ם: וידוי = ביעור בפה

הרמב"ם (ספר המצוות עשה קלא) כותב:

שצונו להתודות לפניו יתעלה בהוצאת משפטי המעשרות והתרומות ולהתנקות מהם במאמר גם כן כמו שאנו נקיים מהחזיק בהם בפועל. וזהו שנקרא (מגלה פ"ב מ"ה סוטה רפ"ז) וידוי מעשר. והצווי בזה באמרו יתעלה (ר"פ תבא) "ואמרת לפני ה' אלקיך בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי לגר ליתום ולא למנה".

נראה מדבריו שה"וידוי" כאן הוא מקביל ל"ביעור", וחלק ממנו. אלא שהביעור הוא מעשה בפועל והוידוי הוא מעשה בדיבור.

4. וידוי אכן על חטא

הרב עובדיה ספורנו (דברים כו, יג) כותב, שאמנם יש ענין של וידוי על חטא בוידוי המעשר, אך אין הוא על חטא פרטי של המתוודה, אלא חטא כללי של האומה:

בחטאינו ובעוונות אבותינו הוסרה העבודה מהבכורות אשר להם היו ראויים להיות תרומות ומעשרות [ולזאת הכוונה "בערתי הקדש מן הבית"...] "ואף על פי ש"נתתיו ללוי" כפי שצווה, עם כל זה מתפלל שישקיף עלינו הקב"ה לטובה, במקום ההשקפה הרעה הראויה לעוונות.

ה"וידוי" בוידוי מעשר

ר"ע ספורנו רמז למה שאחז"ל וירושלמי מע"ש פ"ה ה"ה, והובא ברש"י בבראשית יח, טז) שכל "השקפה" שבמקרא לרעה חוץ מזו. אם כן, יש בסיס של דבר רע שעליו מתוודים ועל כן יש צורך בתפילה לתיקון.

ניתן להסביר שגם ע"פ רש"י, "וידוי המעשר" הוא וידוי על חטא, ע"פ פרושו לדברי הגמרא (וימא לו ע"א). שם מדברת הגמרא על הוידוי שמתוודה מביא הקרבן. לדעת ר"י הגלילי, וידוי על קרבן עולה בא על "עון לקט שכחה ופאה ומעשר עני" ור"ע שם חולק ודעתו שאין עולה באה אלא על עשה, ועל לא תעשה שניתק לעשה. ופסק הרמב"ם כר"ע.

רש"י לא גרס מעשר עני, כיון שבוידוי על מעשר עני, כלול בתוך וידוי המעשר: "ליתום ולא למנה" – זה מעשר עני, ואם כן אינו צריך לוידוי על עולה. משמע מכאן שהוידוי על המעשר בא במקום הוידוי על הקרבן.

אולם תוס' שם דחו דבריו שכן גם תרומה כלולה בוידוי זה ובכל זאת אינו נחשב שמתוודים עליה (משנה בכורים פ"ב מ"ב) כיון שאין מתוודים על תרומה בפני עצמה. [ועוד] שבוידוי מעשר מתוודה על כך שעשה כהוגן, ואילו בוידוי על עולה, מתכוון כאשר חטא בעוון מעשר עני.

את עניינו של החטא מבאר החסדי דוד על התוספתא (מנחות פ"י מ"ג), שמתודה על שהשהה המעשר אצלו עד סוף שלש שנים ולא הזדרז לבערם בזמנם.

המלבי"ם (דברים כו), מחדש שב"וידוי מעשר" מתוודה האדם על עניין לשון הרע ושאר דברים הקשורים לדיבור. הוא לומד זאת ממה שנאמר בוידוי: "לא עברתי מצותיך ולא שכחתי" הכולל שני עניינים: האחד דברים שבגופו שעשה כראוי או שנמנע מלעשות הרע. אך בלשון הרע רוב בני אדם נכשלים ועל כן הוידוי הוא רק על "לא שכחתי מלברך על הפרשת מעשרות"¹.

ג. אמירות נוספות בתורה שלא נקראו בשם וידוי

במשנה (סוטה פ"ז מ"א) נאמר: "אלו נאמרין בכל לשון: פרשת סוטה, וידוי מעשר, קרית שמע תפלה, וברכת המזון, ושבועת העדות ושבועת הפיקדון.

1. כפי שכותב רש"י ע"פ הספרי. או ע"פ הגמרא ברכות מ ע"ב "מלהזכיר שמך עליו".

הרב נעם חיים כהן

ואלו נאמרין בלשון הקודש: מקרא ביכורים, וחליצה, ברכות וקללות, ברכת כהנים, וברכת כהן גדול, ופרשת המלך, ופרשת עגלה ערופה, ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם". אם כן ישנה רשימה של "קריאות" (ע"פ תוס' מגילה יז ע"ב) שהיה יותר ראוי שיקראו בשם "יידוי" כגון פרשת סוטה, פרשת עגלה ערופה, שבועת העדות שבהם ישנו עניין של "יידוי" ולא נקראו בפי חז"ל בשם זה.

מאידך, בתוספתא (ביכורים פ"א ה"ז ובמשנה שם פ"ב מ"ב) מדמים מעשר (שני) לבכורים שבשניהם יש "יידוי", וכן במשנה ומגילה כ ע"ב):

כל היום כשר לקריאת המגילה ולקריאת ההלל, ולתקיעת שופר,
ולנטילת לולב, ולתפלת המוספין, ולמוספין, ולוידוי הפרים,
ולוידוי מעשר, ולוידוי יום הכפורים...

הרי"ף והר"ן שם גורסים וידוי בכורים. הניחא לגורסים וידוי יום הכפורים, וכך כנראה גורס הרמב"ם (עבודת יום הכיפורים פ"ב ה"ז), נאמר בתורה "וכיפר בעדו וכו'" ומשלבי הכפרה היא הסמיכה והוידוי. אולם מה וידוי יש בבכורים? (בטורי אבן הקשה עוד על גרסתם).

מה באשר לוידוי תרומה, וממילא גם שאר הדברים שמתוודים עליהם ב"יידוי מעשר" – נטע רבעי, מתנות עניים, חלה וכו'. כך כותב הריטב"א (יבמות עג ע"א): "וי"ל דהתם ע"י גלגול דמעשר". ע"פ הירושלמי (בכורים) אם אין לו מעשר אלא רק תרומה או שאר דברים אין מתוודה עליהם, שהעיקר הוא המעשר ושאר הדברים רק באים ב"גלגול".

המלבי"ם על הספרי (דברים כו, יג) מציע מספר הסברים להבדל שבין "וענית ואמרת" הנאמר בבכורים, לבין "ואמרת" בוידוי מעשר:

א. וענית שבבכורים נאמר בלשון הקודש ואילו הנקרא על המעשר נאמר בכל לשון.

ב. מקרא בכורים נאמר לאחר מעשה שנעשה המעורר תמיהה ושאלה אצל הרואה, וממילא המביא צריך "לענות". מה שאין כן במעשרות שלא נעשה כרגע דבר המעורר שאלה.

ג. דבר הראוי להשמע בפרסום, כגון ההודאה על הארץ במקרא בכורים, יעשה בקול רם: "עניה". אך דבר הנאמר לפני ה' כבמעשרות יאמר בלחש

ה"וידוי" בוידוי מעשר

כמו בוידוי, כיון שאם לא עשה כהוגן — שלא יהיה כתצוף המפרסם חטאו. ואם עשה כהוגן — שלא יהיה כיהיר במעשיו, או שעלול לומר דבר שקר מפני הבושה.

אם כן, באור דברי הספרי: "לפני ה' אלוקיך" זה וידוי מעשר, כיון שהדבר נעשה רק לפני ה', בלחש, הרי זהו כוידוי. ענין "וידוי" הוא האמירה בלחש, בינו לבין קונו, כפי שכך היה הוידוי על הקרבן וכך נראה גם מהסבר שפתי חכמים על רש"י. ולכן שאר הקריאות והאמירות האחרות הנאמרות בפומבי ובקול רם, לא יקראו בשם "וידוי". ואדרבא בענין עגלה הערופה כתוב: "וענו ואמרו" וכן היבמה "וענתה ואמרה" ובנין אב לכולם מה שנאמר אצל מעמד הברית: "וענו כל העם ואמרו אמן".